

fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye, Amman 1984; Ziaul Haque, *Islam and Feudalism: The Economics of Riba, Interest and Profit*, Lahore 1985, s. 177-229; Cihangir Akın, *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*, İstanbul 1986, s. 124-148; Ahmed Muhyiddin Ahmed Hasan, *'Amelü şerikâti'l-istişâm-ri'l-İslâmiyye fi's-sûki'l-âlemiyye*, Cidde 1407/1986, s. 252-265; Abdülaziz İzzet el-Hayyât, *eş-Şerikât fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye ve'l-kânû-ni'l-vaz'î*, Beyrut 1408/1987, II, 50-67; M. Salâh M. es-Sâvî, *Müşkiletü'l-istişâm fi'l-bü-nûki'l-İslâmiyye ve keyfe 'alecehe'l-İslâm*, Mansûre 1410/1990, s. 19-133; Safiyye Abdülaziz eş-Şerkâvî, *et-Tekyîfü's-şer'î li-şerikâti'l-mudârebeti'l-İslâmiyye*, Kahire 1991; Zakariya Man, "Islamic Banking: Prospects for Mudharabah and Musharakah Financing", *Development and Finance in Islam* (ed. Abul Hasan Muhammad Sadeq v.dğr.), Kuala Lumpur 1991, s. 239-251; Masudul Alam Choudhury – Uzir Abdul Malik, *The Foundations of Islamic Political Economy*, Hampshire 1992, s. 147-200; O. R. Constable, *Trade and Traders in Muslim Spain*, Cambridge 1995, s. 70-74; Murat Çizakça, *A Comparative Evolution of Business Partnerships*, Leiden 1996, s. 4-6, 10-22, 66-77; Sa'd b. Garîr b. Mehdî es-Sülemî, *Şeriketü'l-mudârebe fi'l-fıkhi'l-İslâmî: Dirâse tahtiliyye mukârene*, Mekke 1417/1997; Fethi Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI.-XVII. Yüzyullarda Mudârebe Uygulaması*, İstanbul 1998; İbrâhim Fâzil ed-Debû, *'Akdü'l-mudârebe: Dirâse fi'l-iktisâdî'l-İslâmî*, Amman 1418/1998; Nuşûşü'l-iktisâdî'l-İslâmî kitâben ve şünneten ve fikhen (nşr. Safâeddin Basrî), Meşhad 1420/1999, IX, 9-192; M. Abdülmün'im Ebû Zeyd, *Naḥve taṭviri nîzâmî'l-mudârebe fi'l-maşârifil-İslâmiyye*, Kahire 1420/2000; Ali el-Hafif, *eş-Şerikât fi'l-fıkhi'l-İslâmî: Buḥûş mukârene*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Câmiatü'd-düveli'l-Arabiyye), s. 63-92; Mahmûd Ârif Vehbe, "et-Teshlîlâtü'l-maşrafiyye ve'l-a'mâlî'l-istişâmîyye", *Mecelletü'l-Müslimî'l-mu'âşır*, s. 27, Safat 1981, s. 57-82; Ahmed Yûsuf Süleyman, "Hükümü'l-mudârebe bi-mâli'l-vedî'a evi'l-karḥ ev bihimâ ma'an", *Ḥavliyyâtü Külliyyeti dâri'l-ülûm*, XI, Kahire 1988, s. 73-85; Abdullah Alwi Bin Haji Hasan, "al-Mudârabah (Dormant Partnership) and its Identical Islamic Partnerships in Early Islam", *HI*, XII/2 (1989), s. 11-38; Muhammad Nejatullah Siddiqi, "Some Economic Aspects of Mudârabah", *Review of Islamic Economics*, I/2, Wiltshire 1991, s. 21-33; Shamim Ahmad Siddiqui – Mohsen Fardmanesh, "Saving and Investment under Mudarabah Finance", *a.e.*, II/1 (1992), s. 31-51; Obiyathulla Ismath Bacha, "Conventional Versus Mudârabah Financing: An Agency Cost Perspective", *Journal of Islamic Economics*, IV/1-2, Selangor 1995, s. 33-49; Zeyd Muhammed er-Rummânî, "'Akdü'l-mudârebe fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve medâ taṭbîk aḥ-kâmihî fi'l-maşârif ve büyüti'l-temvîli'l-İslâmiyye", *Mecelletü's-Şer'î ve dirâsâti'l-İslâmiyye*, XIII/37, Küveyt 1999, s. 207-283; Tanzilur Rahman, "Mudarabah and the Pakistan Perspective", *HI*, XXV/3 (2002), s. 31-55; Murtaza Köse, "Ticaret Hukuku Tarihi Açısından Mudarabe ve Commenda Ortaklıklarının Etkileşimi Hakkında Bir Deneme", *EAÜİFD*, sy. 17 (2002), s. 151-177; Jeanette A. Wakin, "Mudârabah", *EI*² (İng.), VII, 284-285; "Mudârebe", *Mu.F*, XXXVIII, 35-99.

MUDEJAR

(bk. MÜDECCENLER).

MUFADDAL ed-DABBÎ

(المفضل الدببى)

Ebû'l-Abbâs Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ ed-Dabbî el-Kûfî (ö. 178/794 [?])

Kûfe mektebine mensup Arap dili ve edebiyatı âlimi, şiir râvisi ve eleştirmen.

Muhtemelen II. (VIII.) yüzyılın başlarında Kûfe'de doğmuştur (Ömer Ferruh, II, 119). Soyü Benî Sa'lebe b. Seyyid b. Dabe'ye ulaşır. Dedesi Ya'lâ Rey, Hemedan ve Mâhin'in haracına memur edilmişti. Babası kadîm Arap tarihine vâkıf bir râvi idi (Taberî, I, 2902; II, 1313). Semmâk b. Harb, Ebû İshak es-Sebîî, Âsım b. Behdele, Mücâhid İbnü'r-Rûmî, A'meş, İbrâhim b. Muḥâcir, Mugire b. Mukassem gibi âlimlerden kıraat, hadis ve ahbâr dersleri aldı. Muhammed b. Abdullah el-Mehdî'nin kardeşi İbrâhim b. Abdullah'ın Abbâsî Halifesi Mansûr'a karşı 145 (762) yılında başlattığı isyana katıldığı için hapsedilirse de daha sonra halife kendisini bağışlayarak oğlu Mehdî-Billâh'a mürebbi tayin etti. Kûfe'de yaşayan Mufaddal Arap dili ve edebiyatı üzerinde çalıştı, eğitim ve öğretimle meşgul oldu; Hârûnürreşid döneminde Bağdat'a gitti (İbnü'l-Kiftî, III, 298). Hârûnürreşid'in ve İsâ b. Ca'fer gibi devrin ileri gelenlerinin huzurunda Ali b. Hamza el-Kisâf ve Asmâ'î gibi âlimlerle şiir, tefsir ve dil meseleleri hakkında tartışmalar yaptı (Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, s. 14-15, 35-37).

Az kullanılan Arapça kelimeler, Arap grameri, Araplar'ın soy bilimi, eski Arap savaşları ve özellikle kadîm Arap şiiri üzerindeki bilgisi ve rivayetleriyle meşhur olan Mufaddal, Câhiliye şiiri alanında otorite kabul edilmiş, bu konuda çağdaşı Hammâd er-Râviye'nin rakibi sayılmıştır. Câhiliye şiirinden yaptığı seçmeler Hammâd'ınkinden (*el-Mu'allakât*) daha kapsamlıdır. Hammâd gibi o da "râviye" (büyük râvi) lakabıyla anılmış ve rivayetlerinin doğruluğu ile tanınmıştır. Zira Hammâd, Câhiliye şairleri adına şiirler uydurmak suretiyle kadîm Arap şiirini ifsat etmekle itham edilmiştir (Yâkût, XIII, 165-166). Halife Mehdî-Billâh ile Hârûnürreşid'in Mufaddal'ın eski Arap şiiri konusundaki bilgilerinden yararlandığını, onların

huzurunda kendisinin şairler ve şiir râvileriyle sohbetler yaptığını gösteren birçok rivayet vardır. İbnü'l-Kiftî, bunları derleyerek *el-Mufaşşal fi aḥbârî'l-Mufaḍḍal* adıyla bir eser yazacağını kaydetmiştir (*İn-bâhü'r-ruvât*, III, 305).

Mufaddal, Arap dili ve edebiyatı alanında birçok öğrenci yetiştirmiştir. Kûfeîler arasında başta üvey oğlu Ebû Abdullah İbnü'l-A'râbi olmak üzere Kisâf, Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, Ebû Kâmil el-Cahderî; Basralılar'dan Ebû Amr eş-Şeybânî ve Ebû Zeyd el-Ensârî sayılabilir. Halef el-Ahmer, Muhammed b. Ömer el-Kasabî ve Ahmed b. Mâlik el-Kuşeyrî de onun talebeleri arasında yer alır.

Kaynaklarda Mufaddal'ın vefat tarihine ilgili olarak 164 (781), 168 (784), 170 (786) ve 171 (787) yılları zikredilmiştir. 170'te (786) halife olan Hârûnürreşid'in hilâfet günlerinde Mufaddal'ın Bağdat'a gelerek onun huzurunda münazaralara katıldığına dair rivayetlere, ayrıca Yahyâ b. Abdullah b. Hasan'ın 176 (792-93) yılındaki isyanından haber vermesine (Taberî, X, 55) dayanılarak onun bu tarihten sonra öldüğü belirtilmiş, hatta müstenihlerin 178'i (794) 168 (784) diye yazmış olabileceği ihtimalinden hareketle vefat tarihinin 178 olduğu ileri sürülmüştür (*el-Mufaḍḍaliyyât*, neşredenerin giriş, s. 23-24; Ömer Ferruh, II, 119).

Eserleri. 1. *el-Mufaḍḍaliyyât**. *Kitâbü'l-İḥtiyârât ve Kitâbü'l-Muḥtârât* adlarıyla da bilinen eser müellifin, öğrencisi Mehdî-Billâh'ı dil, edebiyat ve kadîm Arap şiiri konularında eğitmek amacıyla düzenlediği, Câhiliye devri şairleriyle muhadram şairlerden seçtiği kasideleri ihtiva eden bir antolojidir (*el-İḥtiyârât*, I. cüz nşr. Heinrich Thorbecke, Leipzig 1885; *Diwân al-Mufaḍḍaliyyât Ma'a şarḥ vâfir li-Abi Muhammed al-Qâsim b. Muhammed b. Başşâr al-Anbârî*, nşr. Charles James Lyall, I-II Oxford 1918-1921; *el-Mufaḍḍaliyyât*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir – Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Kahire 1361). 2. *Kitâbü'l-Emsâl*. Zamanımıza ulaşan en eski emsal kitabı olup 160 Arap atasözünün ortaya çıkış hikâyelerini kapsar. Eser konuyla ilgili daha sonraki çalışmaların temel kaynağını teşkil etmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshası bulunan kitap (Esad Efendi, nr. 3597/1) İstanbul'da basılmış (1300), bu baskı daha sonra Kahire'de tekrarlanmıştır (1327). Eserin ilmi neşrini İhsan Abbas gerçekleştirmiştir (Beyrut 1401/1981; ayrıca bk. R. Sellheim, s. 72-77). 3. *Kitâbü'l-Elfâz*. Az kul-

lanılan kelimelere dair bir sözlük olup Muhammed b. Ahmed el-Ezherî'nin adını açıkça anmamakla birlikte *Tehzîbü'l-luğâ*'sında yararlandığı kaynaklarından olmalıdır (Sezgin, VII, 201). Mufaddal ed-Dabbî'nin bunlardan başka *Kitâbü Me'âni's-Şîr* ve *Kitâbü'l-'Arûz* adlı eserlerinin bulunduğu zikredilir (Ömer Ferruh, II, 119-120).

BİBLİYOGRAFYA :

Mufaddal ed-Dabbî, *el-Mufađđaliyyât* (nşr. Ahmed M. Şâkir – Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1361, neşredenerin girişi, s. 22-24; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Beyrut 1965, I, 2902; II, 1313; X, 55; Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *Mecâlisü'l-'ulemâ'* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Küveyt 1984, s. 14-15, 35-37; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, V, 172-173; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 75; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 121-122; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), IV, 12; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ'* (nşr. İbrâhim es-Sâmerrâî), Zerkâ/Ürdün 1405/1985, s. 51-53; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebbâ'*, XIII, 164-167; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 298-305; G. Flügel, *Die Grammatischen Schulen der Araber*, Leipzig 1862, s. 142-144; R. Blachère, *Histoire de la littérature arabe*, Paris 1966, bk. İndeks; R. Jacobi, *Studien zur Poetik der altarabischen Qaşıde*, Wiesbaden 1971, s. 17; Brockelmann, *GAL* (Ar.), I, 72-74; Sezgin, *GAS* (Ar.), VII, 200-201; R. Sellheim, *el-Ensâlu'l-'Arabiyyetu'l-kadîme* (trc. ve nşr. Ramazan Abdüttevâb), Beyrut 1404/1984, s. 72-77; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 119-120; Ilse Lichtenstädter, "el-Mufađđal al-Đabbî", *EP* (İng.), VII, 305-306.

HÜSEYİN ELMALİ

MUFADDAL b. EBÜ'L-FEZÂİL

(المفضل بن أبي الفضائل)

Mufaddal b. Ebi'l-Fezâil b. Ebi'l-Mufaddal el-Kıbtî el-Mısırî
(ö. 759/1358'den sonra)

Memlük tarihçisi.

Hayatına dair yeterli bilgi yoktur. Kıptî asıllıdır. Babası Ebü'l-Fezâil dinî hikâyeler ihtiva eden *Firdevs* adlı bir eser telif etmişse de bu eser günümüze ulaşmamıştır. Tarihçi İbnü'l-Amîd el-Mekîn, Ebü'l-Fezâil'in dayısıdır. Babasının Suriye'de Dîvânü'l-ceyş'te görevli İbnü'l-Amîd el-Mekîn tarafından 658 (1260) yılında, Suriye'de farklı din mensuplarına dinî hürriyetler tanınmasını sağlamak amacıyla İlhanlı Hükümdarı Hülâgû'ya elçi olarak gönderildiği bilinmektedir. Mufaddal'ın dedesi Ebü'l-Mufaddal'ın ise kilisede görevli olduğu kaydedilmektedir (Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *Ägypten und Syrien zwischen 1317 und 1341*, neşredenin girişi, s. 3-5).

Mufaddal'ın günümüze ulaşan *en-Nehcû's-sedîd ve'd-dürri'l-ferîd fîmâ ba'de târihi İbni'l-'Amîd* adlı tek eseri, İbnü'l-Amîd el-Mekîn'in *el-Mecmû'u'l-mübârek (et-Târîhu'l-câmi'*, *Kitâbü't-Tevârîh*) adlı umumi tarih kitabına zeyil olarak kaleme alınmıştır. Bahri Memlükleri tarihine dair olan eser el-Melikü'z-Zâhir I. Baybars dönemiyle başlamakta ve el-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalavun'un vefatı ile sona ermekte olup 658-741 (1260-1341) yıllarını kapsamaktadır. Kitap 11 Şevval 759 (16 Eylül 1358) tarihinde tamamlanmıştır. Eserde Mısır ve Suriye bölgesindeki siyasî hadiseler ağırlık verilmeyle birlikte Hicaz ve Yemen gibi diğer bölgelerdeki olaylar da ele alınır. Ayrıca her yılın olaylarıyla ilgili kısmın sonunda o yıl vefat eden meşhur şahıslardan bahsedilir. Memlüklü sultanları, Ya'kübî patrikleri ve İlhanlılar müellifin önemle üzerinde durduğu konular arasındadır. Mufaddal'ın, yaşadığı dönemle ilgili olarak kendi bilgi ve gözlemlerine dayanması eserin değerini arttırmaktadır.

Kitabın kaynakları arasında Nüveyrî'nin *Nihâyetü'l-ereb*'i başta olmak üzere Muhammed b. İbrâhim el-Cezerî'nin *Havâdisü'z-zamân*'ı, İbnü'd-Devâdârî'nin *Kenzü'd-dürer*'i ve Baybars el-Mansûrî'nin *Zübdetü'l-fikre*'si zikredilebilir. Gabriel-Joseph Edgard Blochet, *en-Nehcû's-sedîd*'in Nüveyrî'nin eserinin bir muhtasarı olduğunu ileri sürmüştü de bu iddianın doğru olmadığı ortaya konulmuştur (Little, s. 32 vd.).

en-Nehcû's-sedîd'in 658-716 (1260-1316) yıllarına ait kısmı Fransızca çeviriyle birlikte Edgard Blochet tarafından *Histoire des sultans mamlouks* adıyla *Patrologia Orientalis* serisi içinde (XII [1919], s. 345-550; XIV [1920], s. 375-672; XX [1929], s. 3-270); 717-741 (1317-1341) yıllarına ait kısmı ise Almanca tercümesiyle beraber Samira Kortantamer tarafından *Ägypten und Syrien zwischen 1317 und 1341 in der Chronik des Mufađđal b. Abi l-Fađā'il* adıyla (Freiburg 1973) neşredilmiştir. Blochet ve Kortantamer çalışmalarına müellif ve eseri hakkında birer giriş yazmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil, *Histoire des sultans mamlouks* (nşr. ve trc. E. Blochet, *Patrologia Orientalis*, XII, Paris 1919 içinde), neşredenin girişi, s. 345-406; a.m.f., *Ägypten und Syrien zwischen 1317 und 1341 in der Chronik des Mufađđal b. Abi l-Fađā'il* (nşr. ve trc. Samira Kortantamer), Freiburg 1973, neşredenin girişi, s. 1-46; Sarton, *Introduction*, III/2,

s. 1780; D. Presgrave Little, *An Introduction to Mamluk Historiography*, Wiesbaden 1970, s. 32-38; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1990, III, 111, 213; Samira Kortantamer, *Bahri Memlükler'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir 1993, s. 12; Fatih Yahya Ayaz, *Memlükler Döneminde Vezirlik: 1250-1517* (doktora tezi, 2004), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 6; J. den Heijer, "al-Mufađđal b. Abi'l-Fađā'il", *EP* (İng.), VII, 305.

CASIM AVCI

MUFADDAL b. ÖMER

(المفضل بن عمر)

Ebü Abdillâh (Ebü Muhammed)
Mufaddal b. Ömer es-Sayrafî
(II./VIII. yüzyıl)

Aşırı Şii fırkası Hattâbiyye'nin kollarından Mufaddaliyye'nin kurucusu
(bk. HATTÂBİYYE).

MUFADDAL b. SELEME

(المفضل بن سلمة)

Ebü Tâlib el-Mufaddal b. Seleme
b. Âsım el-Lugavî en-Nahvî el-Kûfî
(ö. 290/903'ten sonra)

Kûfe mektebine mensup gramer,
lugat ve edebiyat âlimi.

III. (IX.) yüzyılın başlarında Bağdat'ta doğdu. İbn Âsım künyesiyle de tanınır. Bazı kaynaklarda adı Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî ile karıştırılarak Dabbî nisbesiyle de zikredilmiştir. Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ'nın ileri gelen öğrencilerinden ve râvilerinden olan babası Seleme b. Âsım'dan Arap grameri, sözlük bilimi ve Kur'an ilimleri alanında ders aldı. Sözlük âlimi Ebü Abdullah İbnü'l-A'râbî'nin derslerine devam etti. Ayrıca Sa'leb, İbnü's-Sikkî, İbn Şebbe, Ebü Ya'lâ Muhammed b. Şeddâd el-Mîsmefî ve Ebü Yûsuf Ya'küb b. İshak el-Mervezî'den faydalandı. Ebü Bekir es-Sûfî, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Saîd ed-Dımaşkı, Ebü'l-Hasan Ali b. Hârûn, Abdülazîz İbnü't-Tâhirî ve Ebü Mûsâ İsâ b. Mervân el-Kûfî onun öğrencileri arasında yer alır. Oğlu Ebü't-Tayyib Muhammed, Şâfiî fakihî ve müellifiydi. Halife Mütevekkil-Alellah'ın veziri Feth b. Hâkân el-Fârisî'den himaye gören Mufaddal, onun öldürülmesinden sonra Mu'temid-Alellah'ın veziri Ebü's-Sakr İsmâil b. Bülbül'ün iltifatına mazhar oldu. İbnü'l-Mu'tez ile Mufaddal'ın şiirle yazışmalar yaptığı kaydedilirse de (Merzûbânî, s. 384) şiirleri edebî bakımdan değerli bulunmamıştır (İbnü'l-Kiftî, III, 305). Klasik biyog-